

ВПЛИВ ІГРОВОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ НА ПСИХОМОТОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУ

У статті розглядається значення та прояви рухової активності у дітей дошкільного віку, які мають відхилення у психофізичному розвитку. Описано вплив рухливих ігор на психомоторний розвиток дошкільників-олігофренів.

Ключові слова: рухова активність, психомоторний розвиток, дошкільний вік, діти з вадами інтелекту, рухливі ігри.

У статье рассматриваются значения и проявления двигательной активности у детей дошкольного возраста, которые имеют отклонения психофизического развития. Охарактеризовано влияние двигательных игр на психомоторное развитие дошкольников-олигофренов.

Ключевые слова: двигательная активность, психомоторное развитие, дошкольный возраст, дети с нарушениями интеллекта, подвижные игры.

Відомо, що правильно організована і здійснена рухова активність – найважливіший фактор формування здорового способу життя, укріплення і відновлення здоров'я будь-якої людини не зважаючи на її вік. На нашу думку це ствердження особливо важливе для дітей дошкільного віку, які мають порушення інтелектуальної сфери. Для них процеси розвитку це ще і пошук шляхів компенсації вад, а вплив рухової активності, яка за змістом та інтенсивністю відповідає даній категорії дітей, є тим засобом, що допомагає їх віднайти.

Формування рухової функції – одна з найважливіших ланок у загальному розвитку дитини визначали. На це вказували такі вчені як В. Бехтерев, О. Лурія, М. Жинкін, М.Кольцова та інші. Реалізація рухової функції неможлива без прояву активності. Активність, писав М.О. Бернштейн, найважливіша риса всіх живих систем, вона є самою головною і визначальною[1].

На питання, що найбільшою мірою характеризує собою активну цілеспрямованість організму, Бернштейн відповідає так: "Організм весь час знаходиться в зіткненні і взаємодії із зовнішнім і внутрішнім середовищем. Якщо його рух (в самому узагальненому сенсі слова) має однаковий напрямок з рухом середовища, то він здійснюється гладко і

безконфліктно. Але якщо запрограмований ним рух до визначеної мети вимагає подолання опору середовища, організм з усією доступною йому щедрістю відпускає на це подолання енергію . . . поки він або властивий над середовищем, або загине в боротьбі з ним " [1, с. 455].

Одним із головних компонентів, який характеризує фізичну досконалість організму є рівень розвитку рухової функції, яка реалізується в різноманітній моторній діяльності. З нею пов'язані всі рухи. Патологія

рухового апарату або недоліки в розвитку моторики обмежують можливості людини в повсякденному житті, виборі професії, негативно впливають на її здоров'я і психофізичний розвиток [4].

Оптимальна рухова активність виконує роль своєрідного регулятора розвитку молодого організму, є необхідною умовою для становлення та формування дитини як біологічної істоти та соціального суб'єкта (Н.Т. Лебедева, А.А. Маркосян, І.В. Мурахов та ін.).

Рухова функція проявляється в керівництві дитиною своєю моторикою. Вона забезпечує рухову діяльність, без якої неможливе повноцінне життя дітей та їх нормальний розвиток (А.М. Шлемін 1968). До її компонентів можна віднести об'єм вмінь і навичок в різноманітних видах рухів, а також рівень розвитку фізичних якостей дошкільника [4]. У дітей, які мають порушення у інтелектуальному розвитку всі ці процеси розвиваються із запізненням.

Велику увагу вивченню цього питання приділяли такі відомі вчені: В. Вайзман, М. Бернштейн, О. Лурія, М. Кольцова, П. Анохін.

Стан моторики дитини є непрямим об'єктивним показником дозрівання різних відділів центральної нервової системи, яка забезпечує інтегративну діяльність мозку. При затримці дозрівання центральної нервової системи у дітей із особливостями психофізичного розвитку порушується формування інтегративної діяльності мозку. Це проявляється як у недостатній сформованості більш складних форм довільних рухів, так і у наявності (патології) окремих вроджених рефлексорних рухових реакцій [3].

На даний час в системі спеціальної корекційної освіти велика увага приділяється корекції рухової сфери дитини з особливостями психофізичного розвитку. Оскільки характерними ознаками вроджених або рано набутих форм стійкого органічного порушення пізнавальної діяльності, як відомо є порушення руху.

Проведення рухливих ігор в спеціальних дошкільних закладах для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку є однією з важливих складових загальної системи корекційно-виховної роботи.

Розглядаючи гру як провідну діяльність дошкільника, радянські психологи виходили з визнання соціальної обумовленості її розвитку (П.П. Блонський, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, Д.Б. Ельконін). Гра соціальна за своїм походженням і змістом, вона є історичним

утворенням, пов'язаним з розвитком суспільства, його культурою. Гра – особлива форма життя дитини в суспільстві, причому справжнього життя, дуже важливого для неї. Через гру дошкільники задовольняють свої потреби у спілкуванні з дорослими, у спільному житті з ними.

Мета роботи: охарактеризувати вплив рухової активності засобами рухливих ігор на психомоторний розвиток дітей-олігофренів дошкільного віку.

Рух, за даними М.М. Кольцової, розглядається, як важливий фактор у розвитку узагальнюючої функції мозку. Під впливом рухів змінюється динаміка та відбувається активація психічних процесів: сприймання, пам'яті, мислення, мовлення. І.М. Сеченов вперше пов'язав рухові функції з функціями вищих відділів центральної нервової системи. За його твердженням, нервова система є зібранням різноманітних регуляторів діяльності [1]. Результати досліджень про співвідношення психічного та рухового розвитку вказують на те, що засобами фізичного виховання можна позитивно впливати на психічний розвиток дитини.

Гра займає важливе місце в житті дитини-дошкільника, тому потрібно використовувати всі її якості, які можуть допомогти навчити дітей з психофізичними вадами рухам, діям, діяльності.

Поступове підвищення рухових можливостей в грі і корекція рухової діяльності дітей-олігофренів дошкільного віку, з урахуванням їх фізичних і психічних особливостей як в рамках окремо взятих занять з фізичної культури, так і в системі фізичного виховання в цілому, можливі за рахунок розширення арсеналу доступних їм рухливих ігор, що в кінцевому підсумку дозволяє вирішувати все більш складні освітні завдання [2]. Зокрема, О.М. Леонтьєв підкреслює, що психіка не просто "проявляється" в русі, а у певному смислі рух – формує психіку. Адже саме рух здійснює безпосередньо той практичний зв'язок людини з навколишнім світом, який лежить в основі розвитку її психічних процесів. У процесі дошкільного навчання та виховання, вдосконалення нервово-психічних функцій дитини та її здатності керувати власними психічними процесами, рух впливає на ступінь дозрівання певних мозкових структур. У здійсненні соціальної адаптації як мети виховання дітей з інтелектуальною недостатністю рухливі ігри виступають не тільки як джерело здоров'я, працездатності і трудової активності, але і як фактор розвитку психомоторики, сприйняття, уваги, мислення, пам'яті [6].

Психомоторика відображає різні сторони рухової діяльності дитини, формуючи в кінцевому підсумку особистість. Тому під психомоторикою прийнято розуміти не тільки цілісну, вікову картину рухової структури, що відображує вроджені тілесні особливості, придбані звички, навички, але і сукупність анатомо-фізіологічних і психологічних механізмів, які забезпечують реалізацію простих і складних рухових реакцій і дій [3].

Різниця, яка існує в структурі моторних порушень при різних ступенях інтелектуальної недостатності не дає підстави виділяти

етіологію захворювання як єдиний визначальний фактор в клініці рухових проявів. Рухова сфера дітей-олігофренів в більшій мірі обумовлена рівнем ураження ЦНС, ступенем тяжкості інтелектуального дефекту, особливостями емоційно-вольової сфери тощо. Причину можливості виконання дитиною з інтелектуальною недостатністю більш складного за зовнішніми ознаками рухового акту та невиконання менш складного необхідно шукати не лише в її руховій недостатності. Мабуть, відповідь на це питання лежить і в структурі самого рухового акту, і в психофізіологічних механізмах його організації з позицій рівневої теорії побудови рухів. Намагаючись термінологічно визначити рухові порушення дітей з різним ступенем інтелектуальної недостатності, можна скористатися поняттям "неузгодженість рухових актів" [1].

У дітей дошкільного віку з порушенням інтелектуального розвитку виражений недорозвиток рухової сфери виявляється в порушеннях статичних і локомоторних функцій, координації, точності і темпі довільних рухів. Такі діти пізно починають тримати голову, сидіти, стояти, рухи в них сповільнені, нечітко виражені, вони погано бігають, не вміють стрибати. При тяжкій розумовій відсталості моторний недорозвиток відмічається у 90-100% дітей.

У цих дітей різко виражені порушення координації рухів. Дітям молодшого дошкільного віку важко прийняти і утримувати потрібну позу більше 1-2 секунд; у старшому дошкільному віці - до 7 секунд, при цьому у них спостерігається загальна напруженість, синекінезії в мимічній мускулатурі. Діти з інтелектуальними порушеннями відчувають великі труднощі в переключенні рухів, швидкій зміні поз і дій.

При переважанні процесів гальмування над процесами збудження рухи стають бідними, однотипними, сповільненими, в'ялими нечіткими. У випадку переважання процесу збудження над процесом гальмування, навпаки спостерігається підвищена рухливість, хаотичного характеру, дітям важко виконувати послідовні, координовані рухи.

Наприклад:

1. У дітей з синдромом Дауна в більшій мірі, ніж у інших дітей з інтелектуальними порушеннями спостерігається недорозвиток моторної функції. Їм характерні вади рухів ходьби, підвищена гнучкість суглобів. Спостерігається велика затримка у розвитку основних статичних функцій (утримування голови, сидіння, прямостояння, статичної координації), причому відмічається, що чим функції складніші, тим значно пізніші терміни оволодіння ними.

2. У дітей з вродженим або набутих токсоплазмозом спостерігаються порушення рухової сфери: тонічні і клінічні судоми, парези, паралічі. Невралгічні симптоми можуть поєднуватися з пневмонією, міокардитом, з вираженою жовтяницею.

3. У дітей з синдромом Реторе спостерігається підвищене психомоторне збудження, рухові вади з порушеннями координації рухів.

4. Розумова відсталість при вродженому сифілісі. Фізичні показники: диспластичність тілобудови, деформації черепа, спостерігається збільшення печінки і селезінки, різка блідість з жовтуватим відтінком шкіри. Характерні порушення рухової сфери – дітям важко бігати, швидко втомлюються, спостерігається дискоординація.

Для виявлення рухових відхилень і збережених рухових можливостей дітей А.А. Дмитрієв запропонував таку класифікацію порушень фізичного розвитку і рухових можливостей дітей:

1. Порушення фізичного розвитку: відставання в масі тіла; ожиріння; відставання в довжині тіла; порушення постави; порушення стопи; знижена життєва ємність легень; зменшена окружність грудної клітки; аномалії черепа; аномалії лицевого скелета; дисплазії внутрішніх органів, зовнішніх тканин, кісткової системи.

2. Порушення в розвитку основних рухів: неточність рухів в просторі; неточність рухів у часі; невміння виконувати ритмічні рухи; низький рівень диференціації м'язових зусиль; низький рівень розвитку функції рівноваги; дискоординація рухів, гіпер- і гіпотонус м'язової системи.

3. Порушення при ходьбі: дискоординація рухів рук і ніг; шаркання ногами; неритмічність рухів; постійні відхилення під час ходьби по прямій; неоднакова довжина кроків; неоднакова амплітуда розмаху рук; стопи обернені всередину або назовні; в'ялість; постійні відхилення тулуба від вертикальної осі. До цих порушень також слід віднести ходу на напівзігнутих ногах, а також опущену під час ходьби вниз або нахилену убік голову.

4. Порушення рухів під час бігу: великий нахил тулуба вперед; надзвичайно велике напруження рук; маленькі кроки; неритмічність; великий нахил голови вперед; притискання тулуба в сторони; біг на майже прямих ногах і біг на півзігнутих ногах.

5. Порушення в розвитку основних рухових можливостей: відставання від норми в показниках сили основних м'язових груп тулуба (рук, ніг, живота, спини); швидкості рухів; витривалості динамічного характеру; швидкісно-силових якостей; гнучкості суглобів.

6. Порушення під час стрибків: дискоординація рухів рук і ніг при відштовхуванні та в повітрі; слабке фінальне зусилля; невміння приземлятися; слабкий розмах руками; відштовхування виконується майже прямими ногами [5].

Діти з вадами інтелекту дуже відрізняються по рівню рухової активності: одні – дуже рухливі, інші надто спокійні. В цілому, діти з високою руховою активністю значно краще розвинуті. В процесі рухливих ігор та активної рухової діяльності діти пізнають себе, своє тіло, вивчають способи пересування в просторі та часі.

Найбільш важливою особливістю рухової активності дітей є її залежність від пори року. Спостерігається тенденція до підвищення рухової активності у весняно-літній період і зниження її у осінньо-зимовий.

Також можна виділити три періоди рухової активності по розподілу її на протязі дня:

- 1). ранковий (з 8 до 9 години);
- 2). денний (з 10.30 до 12 години);
- 3). вечірній (з 16.30 до 19 годин).

На нашу думку заняття, які включають в себе рухливі ігри доцільно проводити саме в ці періоди, коли рухова активність дітей є найбільшою і сприяє підвищенню психомоторного розвитку дітей з психофізичними вадами.

Практика показує, що велике значення в корекції недоліків психомоторного розвитку, інтелектуальних можливостей дітей з особливостями психофізичного розвитку займають рухливі ігри. В іграх містяться всі основні види рухів – ходьба, біг, стрибки, подолання перешкод, перенесення вантажів.

Оздоровче значення мають ігри, які проводять на свіжому повітрі. Щоб рухлива гра пройшла організовано, цікаво і мала певні виховні і корекційні наслідки, вихователь повинен виявити не тільки педагогічну майстерність в доборі гри, а й добре продумати методику її проведення. Перед тим як обрати гру, необхідно встановити конкретне корекційне завдання, враховувати вікові особливості дітей, фізичну підготовку; слід враховувати місце рухливої гри в режимі дня, послідовність у діяльності дитини, зовнішні умови (сезонність, стан погоди, температуру повітря, площу майданчика та його обладнання).

При доборі та проведенні ігор не слід забувати основного принципу – поступово переходити від найпростіших ігор з нескладними завданнями і зрозумілими рухами до складніших [2].

Під час пояснення змісту гри дітей розміщують так, щоб кожний добре бачив і чув вихователя (корекційного педагога). Найкраще розставити їх у ті положення, з якого вони починають гру. В іграх із шиккуванням у коло вихователь стає разом із дітьми у коло. Якщо гра починається із руху врозтіч, дітей зручніше шикувати в шеренгу або зібрати їх біля себе в півколо, щоб усім було добре видно і чути. Під час пояснення гри не рекомендується ставити дітей обличчям до сонця або іншого джерела світла, бо це негативно впливає на зір і розпорошує увагу. Пояснювати зміст гри треба виразно, доступно, зрозуміло, коротко, щоб не стомлювати дітей. Під час пояснення гри потрібно використовувати жести.

При плануванні рухливих ігор для дітей із інтелектуальним недорозвитком слід пам'ятати, що жодна система методів не може бути сталою і вичерпною. Щоб забезпечити дитині правильний розвиток,

важливо подбати про вдосконалення загальної моторики. Моторика - це властива людям здатність виконувати рухи та керувати ними. Найкращим в даному випадку буде застосування рухливих ігор, які не повинні бути надто стомлюючими і мають на меті приносити задоволення, втіху.

Існує взаємозалежність між розладами загальної моторики і розладами мовлення у дітей. Тому під час ігор необхідно багато говорити, описувати, пояснювати що ми будемо робити. Взагалі діти дуже люблять використання ігрових казкових моментів, тому найкраще підбирати ігри пов'язані із героями казок, або грати у ігри - казки. Асоціації із звірятами, розвивають асоціативне мислення у таких дітей, і крім того захоплюють їх більше ніж просте виконання фізичних вправ. Казка - найкращий засіб розвитку мислення у дітей. Взагалі будь-яка форма ігрової діяльності краще засвоюється такими дітьми ніж звичайні наказування, що може не дати жодного результату в порівнянні з грою. Позитивний вплив на дитину має присутність ровесників. Вона прагне демонструвати свої вміння, змагатись з іншими, брати приклад, наслідувати.

Висновки:

1. Від рухової активності дітей з вадами інтелекту багато в чому залежать розвиток психомоторики, фізичних якостей, стан здоров'я, працездатність, успішне засвоєння матеріалу з різних предметів, нарешті, настрої і емоційний стан. Під впливом рухової активності у дошкільнят поліпшується діяльність серцево-судинної і дихальної систем, апарату кровообігу, підвищуються функціональні можливості організму.

2. Недостатня рухова активність негативно впливає на організм дитини. Але слід застерегти і від зайвої рухової активності, яка веде до негативних функціональних змін в серцево-судинній системі дошкільника. Потрібно враховувати те, що рухова активність кожної дитини індивідуальна і вихователь має добре ознайомитися з медичною картою дитини, щоб запобігти передозуванню навантаження.

3. Значний вплив на розвиток психомоторики дитини та залучення її до рухової активності відіграє організація роботи вихователя, вміння організувати заняття, підібрати необхідні вправи для цього. Значна позитивна роль в цьому процесі належить іграм.

4. В перспективному плануванні роботи з дітьми дошкільного віку по проблемі охорони здоров'я потрібно передбачити проведення днів здоров'я, фізкультурних свят, розваг, пішохідних переходів. Це найбільш ефективні форми активного відпочинку, які сприяють не тільки вирішенню проблем зі здоров'я, але і є важливими аспектами його профілактики.

Список використаних джерел

1. Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность. – М.: Наука, 1990. – 496 с.

2. Быкова А.И. Обучение детей дошкольного возраста основным движениям. – М.: Учпедгиз, 1961. – 152 с.
3. Вайзман Н. П. Психомоторика детей-олигофренов. – М.: Педагогика, 1976. – 104 с.
4. Вильчковский Э.С. Развитие двигательной функции у детей. – К.: Здоров'я, 1983. – 208 с.
5. Дмитриев А.А. Исследования влияния дозированных физических нагрузок на организм учащихся // Дефектология – 1981 – №5. – С. 34-37.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 302 с.

The article deals with the significance and implications of physical activity in preschool children who have variations in psychophysical development tools outdoor games and their impact on psychomotor development of preschool children.

Keywords: physical activity, psychomotor development, preschool age, children with impaired intelligence, mobile games.

Отримано 06.12.2010 р.